

Véres Csütörtök*

Ezen a napon korán reggel az ELTE-ről néhány társammal együtt átmentünk a „kancakolostorba” – a lánykollégiumot neveztük így –, ami a Rákóczi út elején van. Hallottuk, hogy elfogyott az élelmük, és mi ott a közelben tudtunk kenyeret venni a kinyitott boltban, tehát élelmet akartunk vinni a lányoknak. Amikor mentünk fölfelé a Kossuth Lajos utcába, a Puskin mozival szemben állt egy kilótt szovjet páncélos, és a benne lévő halott szovjet katonának a mellére volt késsel szúrva a Sztálin-kép. Mindegyiknek külön-külön...

Följebb, az Astoria villamosmegállójánál pedig egy civil halott volt. A halott körül csoportosultak az emberek.

A rádiófelhívásban az is benne volt, hogy senki ne csoportosuljon. Mert ahol öt embernél többen összegyűlnek, oda lönek a szovjetek. Ott öt embernél több gyűlt össze, és ráadásul még mi is odamentünk néhányan, akik vittük az élelmet a lányoknak, és akkor a szovjetek elkezdtek löni. A Nemzeti Múzeum előtt állt egy szovjet páncélos, följebb, a Rákóczi úton, valahol a Verseny Áruház környékén egy másik, aztán a Kiskörúton és a Kossuth Lajos utcán is. Ez a néhány ember, aki ott összegyűlt a halott nézésére, rögtön megkapta az ösztüzet, méghozzá mind a négy irányból. Közöttük voltam én is.

Az első persze az volt, hogy a fegyverropogásra az ember lehasalt, és elkúszott a deszkapalánk mellett. Hárman be tudtunk osonni a lányotthonba, az egyik társunk azonban ott maradt halva közülünk. Akkor ropogott az egész környék, egész Budapest ropogott. Nem csak egy helyen lóttek a szovjetek. Veszettül lóttek...

Amikor elhallgatott a fegyverropogás, terítve volt az utca halottakkal. A Rákóczi út, az Astoria környéke... rengeteg halott volt, mind civilek. Ap-

rócska gyerek, öregember, mindenféle-fajta civil. Akadt, akinek a hóna alatt ott volt a kenyér, kis motyó, szatyor...

Két fiatal egy telefonfülkébe menekült. A sorozat a hátukat érte, még akkor folyt a vér az orrukból – amikor megláttam őket –, meg fülükből, ahogy hátradőlve „kihajoltak” a fülkéből.

Akkor az emberek már jöttek ki a házakból. Mi is visszamentünk a kollégiumba, és ahol találtunk nemzetiszín zászlót, azokat hoztuk le, és ráterítettük az iszonyatos halottakra.

Amikor csúsztunk-kúsztunk át az úton, remegtünk a félelemtől, hiszen eszeveszett volt a lövöldözés, és csak a Jóisten kegyelme menthetett meg bennünket ebben a golyózáporban. Hanem amikor bementünk a nemzeti zászlókért, még mindig ugyanott álltak a páncélosok, amelyek lóttek. Még meleg volt valamennyinek a fegyvercsöve. Addigra már semmi félelem nem volt se bennem, sem senkiben, akik jöttek, és takarták le a holtakat.

Mi néhányan odamentünk az Astoria mellett lévő szovjet páncéloshoz, és fölmásztunk annak a tetejére.

Ehhez nem bátorság kell. Ez csak akkor történhet meg az emberrel, ha minden „biztosítéka” kivágódik...

Elkezdtünk dörömbölni...

Oroszul tudtunk, kötelező nyelv volt, és amikor az egyik szürke arcú kiskatona előbújt a páncélosból, kidugta a fejét, akkor iszonyú gyűlölettel mondtuk nekik, hogy „nézzétek meg, mit csináltak!” Kiráncigáltuk őket a páncélosokból, aki ott volt, mindegyiket. Fiatal gyerekek voltak: ukránok meg fehéroroszok, és elkezdtek sírni. Aztán mondták, ami tényleg nem legenda: hogy ők azt hitték idáig, eddig a pillanatig, hogy Szeuznél vannak.

Amikor megtudták, hogy Magyarországon vannak, Budapesten, és hogy civileket gyilkoltak,

* Részlet a *Valaki bennem tovább él...* című életrajzi hitvallásból (Ős-Kép Kiadó, 2010)

akkor átálltak hozzánk, és a nemzeti zászlót is kiűzték a páncélosokra, s rávettük őket, menjünk a Parlament elé.

De ugyanakkor megindult a műegyetemisták serege is a Nagykörúton a Parlament elé, amelyet ugyancsak szovjet páncélosok vezettek.

Mert anélkül, hogy összebeszéltünk volna, az első reakció az volt, hogy ez nem igaz, ilyen nincs. Itt nem fegyveresekre lőttek: civileket lőttek halomra. Emiatt tiltakoznunk kell! Ez volt az a bizonyos Véres Csütörtök...

Megint szinte percek alatt megtelt a Parlament előtti tér, ott voltak a hozzánk átállt szovjet páncélosok szinte valamennyien, rajtuk a Kossuth-címer és a magyar nemzeti lobogó. Ők fedeztek bennünket. Az volt a tömeg szándéka, hogy petíciót juttatnak el a Nagy Imre-kormányhoz, követelve azt, hogy a szovjetek azonnal vonuljanak ki Budapestről, sőt: tegyen a kormány arról, hogy vonuljanak ki az országból is.

A petíciót műegyetemisták vitték, az egyik docens is a vezetők között volt.

Amikor ők mentek föl a Parlament lépcsőjén, akkor kezdődött a pokol. Most nem a szovjetek lőttek, hanem a magyarok.

Föltehetően a mai Néprajzi Múzeumból, ami Munkásmozgalmi Intézmény volt, vagy a Néprajzi Múzeummal átellenben lévő minisztériumból, vagy mind a két helyről, vagy az Akadémia utcai pártszékházból, hiszen a tetőről oda lehetett lőni a Kossuth térre. Tény az, hogy sok oldalról érezte az ember a tüzet. A mellettem lévő embert, aki az egyetlen társam volt, ott érte golyó és halt meg. Nekem csak a ballonkabátomat lyukasztotta ki. Ugyanazt tettem, amit reggel is: rögtön hasra vágódtam, amikor éreztem, hogy lőnek, és az árkádok, illetve a kapu alá csúsztam be többemagammal.

A legtöbb ember futni akart, de ilyenkor nem lehet és nem szabad futni. Hiszen azokat éri a találat.

Föltehetően a kommunisták fölfegyverzett gárdájának kemény magja és az ÁVH lőtt. Ma sincs egyértelmű bizonyíték erre. Mi meg voltunk győződve arról, hogy ők azok. Robbanó golyóval is lőttek. Dumdumgolyóval.

A mellénk átállt szovjetek viszonzták a tüzet, ők lőttek vissza. Nyilván az ő ellentüzük szüntette meg aztán ezt a mészárlást, mert akármeddig el-

tarthatott volna. Igen sokan meghaltak ott. Nem tudom, hogy hányan. Mikor visszamerészkedtünk oda a térre, akkor már teherautókra rakták föl ott a halottakat, és mi is segítettünk ebben. Innen tudom, hogy dumdumgolyóval lőttek, mert jó néhány olyan embert raktunk föl a teherautóra, akinek szét volt roncsolva az egész arca, szinte kinyílott, és nem repeszdarabtól, hanem az arcában fölrobbant golyótól.

Ez délelőtt történt. Délután elhatároztuk, hogy újabb néma tüntetéssel megyünk a Parlament elé, és most már határozottan követeljük azt, hogy a ruszkek takarodjanak innen, és a kormány tegyen róla minden módon, hogy a ruszkek elta- karodjanak.

Nagyon fontos tény, hogy ez a forradalom a magyar kormányt, a törvényes magyar kormányt soha, semmikor nem akarta megdönteni.

Sokféle indíttatású társaság kezében volt fegyver, de egyetlenegy fegyveres alakulat nem adódott, amelyik a kormányt, a Parlamentet meg akarta volna ostromolni. Nem is kellett volna megostromolni, hiszen a parlamentbéli kiskatonáknak nem volt fegyverük, semmiféle fegyver nem volt náluk. A kormány éjjel-nappal ott ülésezett.

Vegyes volt az érzelmünk a kormánnyal kapcsolatban. De egyetlenegy ülésen – amikor együtt voltak különböző forradalmi csoportok az ELTE-n – senkinek még csak félmondatnyira se jutott eszébe, hogy alakítanunk kell egy forradalmi kormányt e helyett a tehetetlen helyett. Mert a kormány tehetetlen volt, csak kullogott az események után. Ekkor már természetesen elismerték, hogy itt forradalom volt, de utánamentek az eseményeknek. Tehát egy törvényesen működő kormányt döntöttek meg, tapostak el a szovjetek, és egy törvényesen működő kormány helyébe kreálták a törvénytelen Kádár-kormányt.

Visszatérve a Véres Csütörtök délutánjához: akkor már friss alakulatokkal váltották fel ezeket a forradalom mellé átállt szovjet páncélosokat. Ezek egy jó része páncélossal együtt dezertált, és a forradalom mellé állt, s egy jó részük páncélos nélkül elmenekült. Tudták, hogy mi lesz a sorsuk, ha ezt nem teszik. A Gugger-hegyen ásták be magukat, és november 4-e után is sokáig

ellenálltak még. A hozzánk átállt szovjetek egy része a Bakonyban is harcolt. A legtovább ők harcoltak talán, meg némely magyar forradalmár és katona.

Délután Csepelről és Angyalföldről jöttek nagyon sokan. Hoztak egy nagy nemzeti lobogót, és a nemzeti lobogón rajta volt egy fej. Egy meggyilkolt embernek, egy szétroncsolt embernek a feje, s ez a fej le volt takarva fekete zászlóval. Négyen fogták ezt a nagy lobogót, és mellette meg körülötte ott jöttek és jöttek és jöttek, és órákon keresztül jöttek, és nemcsak az angyalföldiek, de jöttek a csepeliek, jöttek a budapestiek. Rengeteg páncélos állt a parlament előtt. De mondom: már azok a páncélosok, amelyek a forradalom ellen voltak...

Kicsi gyerekek, meg nagyobbcskák, meg öregek, meg minden korosztályban lévő emberek ott a páncélosok előtt, fölemelt ököllel kiabáltak: „Ruszkik, hazal!” Ez zengett végig, és órákon keresztül...

A bolsevizmus ott, akkor repedt meg. A bolsevizmusnak az a Véres Csütörtök volt a sírja...

Ettől kezdve valóban elszabadult a pokol. Ettől kezdve, ha valahol találtak egy ávóst – és ezt nem a forradalmi csoportok tették, hanem inkább a civilek –, akkor azt ott meglincseltek vagy agyonverték, és a tömeg nem válogatott.

Legtöbbjük, akit meglincseltek, közkatona volt: ávós közkatona.

Akkor jöttek a forradalmi diákbizottsághoz – hozzánk is – ávós tiszték. Védelmet kértek, s azt ígérték, hogy adatokat szolgáltatnak ki nekünk. Hoztak is adatokat, ha nem is szekérszámra, de jó néhányat az irattárukból. Aztán később ezek az elbújtatott ávósok voltak a koronatanúk a tárgyalásainkon.

Muszáj megemlíteni, hogy a különböző fegyveres alakulatok – a Kiliánál lévő Király Béléék is, de a többi fegyveres alakulat, így a miénk is – igyekezett megakadályozni ezeket az atrocitásokat, még azon az áron is, hogy bújattunk embereket.

Ettől kezdve valami más is történt, ami rettenetesen fáj az embereknek. Tudniillik az oroszok, ez a második társaság, aki bejött, ez rabolt. Elkezdtek fosztogatni az áruházakat, amelyeknek

szét volt löve a kirakata. Említettem azt, hogy ha valaki valamit elvitt, akkor odatette a pénzt...

Amikor azonban az oroszok elkezdtek fosztogatni az áruházat – nekik ebben nagy gyakorlatuk volt –, utána a civilek is elkezdtek fosztogatni.

A Véres Csütörtök után történt, hogy az egyik barátunkat ott, a Rákóczi úti leánykollégium kapujában agyonlőtték az oroszok. Ment volna egyetemre, föladattal, három-négy lépést tett, és láttuk az ablakból, amint agyonlövik.

S akkor az első emeleti ablakhoz mentünk. Fegyvere mindenkinek volt, kézigránátunk is volt, géppisztolyunk is, nekem pisztolyom.

Két páncélos jött. A páncélosokra kézigránátot dobtunk, de ezek korszerűek voltak, az egyik kicsit oldalra farolt, de továbbment. Utána viszont jött három páncélaútó, ezeknek viszont a tetejük nyitott. Ezeket aztán ki is vonták a harcokból, mert igen könnyen meg lehetett semmisíteni emeletről az ilyen nyitott páncélos gépkocsikat.

Egyet mi ott megsemmisítettünk.

Kézigránátot dobtunk el, az eleje fölrobbant, és akkor lőttünk. Én is lőttem pisztollyal, mások is lőttek géppisztollyal az ablakból, és abban egyetlenegy élő ember nem maradt.

Amikor elcsitult a harci zaj, lementünk valahányan, akik részt vettünk ebben az akcióban. Ha nem is fakadtunk sírva, de alaposan megrázott bennünket a látvány. Órákig nem volt kedvünk egymáshoz szólni.

Mi közben jártunk a követségekre, és szerettünk volna Nagy Imrével beszélni. De Nagy Imrének a közelébe nem lehetett jutni. Az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságnak a többi forradalmi bizottsággal vagy fegyveresekkel egyeztetve az volt a kérése, hogy a Nagy Imre-kormány mielőbb szervezze meg a fegyveres ellenállást, hogy mielőbb legyen főparancsnoka az új magyar forradalmi hadseregnek. Fegyverezzék föl a csepeli és az angyalföldi munkásokat, akik egyértelműen hitet tettek a bolsevizmus ellen, és fegyverezzék föl a diákságot. Szervezett hadsereg kell a kormány mellé. Azzal együtt, hogy akkor már a hírek szerint tárgyaltak a szovjetekkel, sőt: megszületett a megegyezés a kivonulásról. Budapestről ténylegesen ki is vonultak, 30 kilométerre hagyták el a várost. Mi azonban aggódtunk, és egyáltalán nem hittünk abban, hogy az ENSZ

majd be fog avatkozni, mert mi tudtuk azt a másik hírt is akkor már, hogy a két nagyhatalom, a szovjet meg az Egyesült Államok Szuezen, illetve a magyar forradalomban „megegyeztek”: „Ti hagyjátok azt, gyerekek, mi pedig hagyjuk ezt...” De ez már november első napjaiban történt.

Nagy Imrének tehát a közelébe sem lehetett menni.

Láttam néhány embert a közelében, s az a néhány ember később ugyancsak tanúként jelen volt a tárgyalásunkon is. Ávósok voltak. Ezek vetették őt körül. Egyet fölismertem, mert kaposvári ÁVH-s volt. Én szóltam is valakinek, de ott nem lehetett tudni, hogy most ki kinek a főnöke.

Tette az ember a dolgát éjjel-nappal. Néha ott voltunk a mentőautón, sebesülteket szedtünk, vittünk be a kórházba; nem tudom elmondani, hogy hányféle munka adódott. Nem volt ez szervezetlen – nagyon is szervezett volt. De hihetetlenül sok munkája akadt az embernek. Szerkesztettük a „Toll”-at, szerkesztettük a rádióadásokat, a rádióadásunkat: Rákóczi Rádió volt a neve, adását külföldön is tudták venni.

A Forradalmi Diákbizottság nevében én olvastam fel a Forradalmi Diákbizottság felhívását a magyar Rádiónál a Véres Csütörtök után. Jellemző, hogy sokan hazajöttek Szovjetunióban tanuló magyar diákok közül is, amikor meghallották ezt a felhívást.

(A 80-as évek végén – akkor még nem történt meg a fordulat – újra kért a Magyar Rádió arra, hogy egy műsor szerkesztésének vezetője legyek, Hintalan Laci barátommal. A „Kerek istenfája, szép tizenkét ága” című, rítusrendszerünkről való műsor szervezését kérték tőlem. Amikor mentünk be Palotás Ágnessel, a szerkesztővel először, mondtam neki, hogy „Ágnes, én '56-ban voltam utoljára a Rádióban. »Veszélyes« ám, ha én bejövök ide, mert akkor itt megdőlt egy rendszer!”)

Az utolsó napokban igen nagy csönd lett.

A fegyveres harcok megszűntek, amikor kimentek az oroszok, sehonnán nem lehetett fegyverropogást hallani. És emlékszem rá, hogy 3-án délután már mondták többen a barátaim,

hogy Jóska, most már menj haza, és aludjál, és valamennyiünknek mondták, akik a diákbizottságban tevékenykedtünk: menjél haza, és aludjál... A forradalom napjai alatt ugyanis jó néhányan egy szemhunyaszt nem tettünk, dolgoztunk nappal s éjjel. Nekiindultam délután, hogy elmenjek a kollégiumba végre egyet aludni, mert ragadt le a szemem. Mikor az ember túl van valamin – úgy éreztük, hogy túl vagyunk valamin –, akkor minden fáradtsága előjön.

És olyan jó volt akkor hazagyalogolni...

Csöndes, békés volt a város. Az emberek mentek dolgozni, a villamossíneken ugyancsak dolgoztak emberek, kint voltak a piros-fehér-zöld zászlók, új lapok jelentek meg, ingyen adogatták ezeket a lapokat.

Nemcsak én, hanem a város is tele volt csönddel és bizakodással. Béke volt. Olyan béke, amit én gyerekkoromban sem tapasztalhattam, hiszen háborús időben voltam gyerek. Aztán meg a bolsevizmus állandó háborúja jött az életembe. Aztán ennek koronájaként a visszafordító forradalom, ami tényleg megrepesztette a bolsevizmust. Egyszer s mindenkorra a sírját adta. Ez béke volt.

Ha kicsit el tudják képzelni, milyen volt az a forróság, amikor a Március 15. Kör megalakult, hogy milyen volt 23-án reggel az a sok kitárt ballonkabátos, kitárt inges fiatal, aki tényleg márciusi ifjú akart lenni az ő hevületével, és nem csak romantikus hevületével; ha kicsit érzékeltetni tudtam, hogy milyen volt az az iszonyatos páncélos bevonulás a Váci utcában 24-ére virradóan, hogy milyen volt a Véres Csütörtök, akkor talán lehet érzékeltetni azt is, hogy ezek után milyen volt 3-a. Nem tudom, hogy ünnep volt-e, vagy hétköznap, de olyan ünnep csak a régi-régi paraszti világban volt, öregapám nagy családjában... Az ember egésze megtelik az ünnep csöndjével. Ünnep volt ez apró zörejekkel-zajokkal, de minden zörejjel-zaj már a helyrehozás, a visszaállítás. Nem a rendszer visszaállításának, hanem épületek, sínek visszaállításának a zöreje volt.

Ruhástól aludtam el, kimerülten a végtelen boldogságtól, örömtől és fáradtságtól.

Aztán másnap hajnalban arra ébredtem, hogy a szovjetek megtámadták a várost.